

Тригуб О.П.

Миколаївське духовенство: його склад і освітній рівень (поч. ХХ ст.)

В останнє десятиріччя у суспільстві зріс інтерес до релігії, як до недостатньо дослідженої ділянки духовної культури Української держави. Відбувається переосмислення ролі церкви та її служителів у вітчизняній історії. Тому історичний аналіз участі православного духовенства у суспільному житті України взагалі, а Півдня зокрема, на початку ХХ століття, на сьогодні є дуже актуальним.

Православне духовенство ділилося на ченців, церковнослужителів, священнослужителів і архієреїв. Церковнослужителі вводилися в сан через хіротесію (висвячування); вони повинні були виконувати дії допоміжного характеру в церковному служінні: читання, спів, спостереження за порядком, необхідне діловодство, навчання в церковних училищах. До 1869 року в їх число входили дячки, паламарі, півчі, їхні діти й обслуговуючий персонал при храмах; пізніше церковнослужителями стали називатися лише псаломщики, що супроводжували священнослужителів під час треб і мали переваги при одержанні сану диякона і священника. Наступна група духовенства – священнослужителі – “посвячувалися на служіння церкві й як суспільству, й як установі через хіротонію (рукопокладення), та повинні були поширювати вчення Бога, чинити служби, брати участь в устрої і управлінні церквою”. Вони ділилися на дияконів і пресвітерів. Диякони були помічниками пресвітера й архієрея при богослужіннях, церковному управлінні й у свою чергу розділялися на ієродияконів, архідияконів, протодияконів. Пресвітери керували безпосередньо справами церкви, чинили таїнства і богослужіння та могли мати сан священника, ієрея, пресвітера, протоієрея, ієроченця, ігумена, протопресвітера, архимандрита. Щоб увійти в цю групу духовенства, потрібно було закінчити повний курс духовної семінарії й академії. І, нарешті, “хранителями божественного призначення церкви, предстоятелями і представниками місцевих церков” були архієреї, звання яких включали єпископа-вікарія, єпархіального архієрея, єпископа, архієпископа, митрополита, екзарха, патріарха, що мають значення вищого чиновництва в державі.

Розглянемо, що собою являло духовенство Миколаєва. До кінця ХІХ сторіччя 0,31% населення міста були служителями церкви [1] (до 1913 – 0,4%) [2]. Управління і духовний суд єпархії здійснювалися Херсонською Духовною Консисторією, що для виконання своїх рішень діяла через підвідомчі їй особи. Одним із них був Благодійний, що керував церквами Миколаївського округу (у даний період ними були священник А.В.Здетовецький, а потім протоієрей А.І.Курлов) [3]. Існувала благодійна рада,

в яку входили спостерігач за викладачами Закону Божого в середніх навчальних закладах і народних училищах м.Миколаєва (священик М.А.Юркевич), благодійницький місіонер (священик В.А.Здетовський), голова відділення єпархіальної училищної ради (священик І.І.Зубов), спостерігач церковнопарафіяльних шкіл (священик Г.Рожновський), слідчий по духовним справам (священик П.Г.Преображенський), духівник благодійня (протоієрей І.Ф.Гончаров), протисектантський місіонер (священик Ф.Ф.Кирика) [4].

Благодійна рада розташовувалася в Соборному будинку, що знаходився з 1893 року в огорожі Різдво-Богородичного собору (будинок збудований для

Таблиця №1. Освітній пенз духовенства Миколаєва за станом на 1906 р. [9]

№ п/п	Рівень освіти	Настоя-телі	Священ-нослужителі	Диякон і псаломщики
1	Кандидати богослов'я	1		
2	Канд. Київ. духовної академії	1		
3	Студенти академії	1		
4	Випускники Одеської дух. сем.	7	1	1
5	Інших семінарій		1	2
6	Студенти семінарій	2	6	5
7	Випускники духовних училищ			3
8	Вчительських семінарій			3
9	Земських народних училищ			1
10	Парафіяльних училищ			1
11	Ті, що одержали домашню освіту			2

собору на кошти купця 1-ї гільдії Мирського і титулярного радника Бажанова) [5]. У 1922 році Соборний будинок націоналізований, нині там Будинок вчителя [6]. Церковнопарафіяльна школа, регентський клас, бібліотека собору, шестикласне міське училище, єпархіальне відомство Миколаївського відділення Херсонської єпархіальної училищної ради, Миколаївське відділення Одеського братства Святого Апостола Андрія Первозванного також розміщалися в цьому будинку [7]. Братство Андрія Первозванного ставило перед собою релігійно-просвітительські задачі, здійснюючи їх через релігійно-моральні читання і співбесіди в місті. Головою відділення, відкритого 5 березня 1903 р. був протоієрей М.В.Автономов [8].

Безсумнівний інтерес представляє освітній рівень Миколаївського духівництва даного періоду.

Крім найближчої до Миколаєва – Одеської – священнослужителі прибували з Владимирської, Рязанської, Курської, Тверської, рідше, Смоленської,

Могильовської, Мінської, Новгородської, Петроградської духовних семінарій [10]. Псаломщики і диякони найчастіше закінчували Новобузьку вчительську семінарію. Посаду настоятеля храму міг зайняти як кандидат богословських наук, так і студент, що пройшов неповний курс духовної семінарії (2-3 класи).

Більшість церковно- і священнослужителів були вихідцями з духовного стану і майже всі навчалися в різного роду навчальних закладах (приміром, 91% складу Адміралтейського Собору одержав середню богословську освіту). Все це, безсумнівно, свідчить про високий рівень підготовленості місцевого духовенства даного періоду до релігійної діяльності, проповідуванню Закону Божого в школах, гімназіях та училищах, спілкуванню з парафіянами.

Стратегічне становище Миколаєва обумовило наявність військово-морського духовенства (утримувалося при військах, військових церквах і соборах та знаходилося у веденні спеціального протопресвітера) [11]. Його головні устремління були спрямовані на “благо христового воїнства” [12]. А де, як не на полі бою можна було піклуватися про це благо?! Нарівні із солдатами духовенство переносило негоди військової служби, виконуючи свій обов'язок під свистом куль і гулом гарматних пострілів. Так, настоятель Адміралтейського Собору протоієрей М.А.Романський брав участь в обороні Севастополя; його послідовник Д.Г.Твердий за особисту мужність і хоробрість на Шипці (російсько-турецька війна 1877-1878 рр.) був нагороджений орденом Святої Анни 2 ступеня; М.Ф.Малювинський одержав поранення під Мукденом [13]. Там же відзначився священник В.Г.Корнь, за що був визнаний гідним орденом Св. Анни 3 ступеня [14].

Настоятель Свято-Миколаївської церкви 58 Празького полку священник Парфентій Холодний вирушив разом із полком на фронт під час Першої світової війни. Там і сталися події, схожі більше на легенду: отець Парфентій, звернувшись до противника, заговорив про сумління і людинолюбство, про нісенітність насильства; того дня австрійський полк не стріляв у російських солдат [15]. Вчинок цей був прирівняний до подвигу, а в нагороду пожалуваний золотий нагрудний хрест, що у голодні 20-і роки був обміняний на хліб (у священника було 7 дітей), сам же П.Холодний після закриття полкової церкви служив у Свято-Миколаївській церкві до самого свого розстрілу в 1937 р. [16]

Таким чином, благословляючи тих, хто йшов у бій, причащаючи і сповідуючи вмираючих у лазаретах, військовоє духовенство в силу свого покликання повинно було підтримувати бойовий дух російських солдатів.

До духовенства завжди пред'являлися підвищені вимоги, тому що воно відвіку служило моральним прикладом парафіянам. Крім безпосереднього тлумачення релігійних правил і норм, виконання

обрядів і морального контролю, духовенство значно впливало на світогляд парафіян. Своєю багаторічною діяльністю настоятель Свято-Покровської гімназичної церкви отець Петро Єланський “стяжав загальні симпатії і глибоку довіру місцевого суспільства” [17]. Він був членом Міської думи, законовчителем Миколаївської чоловічої гімназії, 3 жіночого училища, Технічного й Олександрівського реального училищ, портової ремісничої школи, попечителем двох шкіл на хуторах Мішково та Водопій на громадських засадах [18]. За словами сучасників, його виховна і просвітницька діяльність ґрунтувалися на розумінні того, що моральність, чесність, любов до ближнього повинні стати головними орієнтирами в житті його учнів.

Таким чином, у своїй більшості миколаївське духовенство даного періоду мало спеціальну богословську освіту, отриману в різного роду навчальних закладах, користувалося пошаною і повагою парафіян як носіїв істини й моральності.

Література.

1. Ге Г.Н. Исторический очерк столетнего существования города Николаева при устье Ингула (1790-1890). – Николаев, 1890. – С. 94
2. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), ф. 229 “Канцелярія Миколаївського градоначальника, 1887-1917 рр.”, оп. 1, спр. 1666, арк. 32.
3. Адрес-календарь и Справочная книжка Николаевского градоначальника на 1904 г. – Николаев, 1903. – С. 73.
4. Ibid. – С. 74.
5. Соборный дом // Южная правда. – 1995. – 14 февраля.
6. Ibidem.
7. Адрес-календарь и Справочная книжка Николаевского градоначальника на 1904 г. – Николаев, 1903. – С. 74.
8. Ibid. – С. 75.
9. Таблица складена автором на підставі: Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906; Херсонские епархиальные ведомости. – 1899-1905. – Одесса.
10. ДАМО, ф. 168 “Адміралтейський собор м.Миколаєва, 1796-1915 рр.”, оп. 1, спр. 231, арк. 7-22; спр. 238, арк. 3-24; спр. 469, арк. 6-18.
11. Обзорение церковно-гражданских узаконений по духовному ведомству. – СПб, 1900. – С. 37.
12. Вестник военного духовенства. – 1908. – № 1. – С. 28.
13. ДАМО, ф. 168, оп. 1, спр. 238, арк. 9,16.
14. Ibid., спр. 469, арк. 11.
15. Губская Т.Н. Шестая заповедь // Радянське Прибужжя. – 1991. – 26 листопада.
16. Ibidem.
17. Местная хроника // Южанин. – 1892. – 14 августа.
18. Авербух Е.С. Девичье училище // Український південь. – 1994. – 24 ноября.